

Анотація

Зудіхін О. В. Захист права на отримання прибутку та виплату дивідендів суб'єктів корпоративних відносин за цивільним законодавством України. — Стаття.

Наукова стаття присвячена дослідженню проблем захисту майнових прав учасників господарських товариств. Зокрема, такої складової корпоративних прав, як право на отримання прибутку та права на виплату дивідендів. На підставі аналізу норм цивільного законодавства України, господарського законодавства України, судової практики сформульовано висновки щодо шляхів вирішення питання найбільш ефективного захисту майнових прав суб'єктів корпоративних відносин.

Ключові слова: корпоративні відносини, майнові права, право на отримання прибутку, право на отримання частини майна, корпоративні права.

Анотация

Зудихин О. В. Защита права на получение прибыли и выплату дивидендов субъектов корпоративных отношений по гражданскому законодательству Украины. — Статья.

Научная статья посвящена исследованию проблем защиты имущественных прав участников хозяйственных обществ. В частности, такой составляющей корпоративных прав, как право на получение прибыли и право на выплату дивидендов. На основании анализа норм гражданского законодательства Украины, хозяйственного законодательства Украины, судебной практики сформулированы выводы о путях разрешения проблемы наиболее эффективной защиты имущественных прав субъектов корпоративных отношений.

Ключевые слова: корпоративные отношения, имущественные права, право на получение прибыли, право на получение части имущества, корпоративные права.

Summary

Zudihin O. Protecting the Right to Profits and Dividends Subjects of Corporate Relations for the Civil Law of Ukraine. — Article.

This scientific article addresses to the research of problems of protection of property rights of participants of economic companies. More specifically it was considered a component of corporate rights as the right on profits and rights on dividends. Based on analysis of the norms of civil legislation of Ukraine, Ukraine's economic legislation, judicial practice it was formulated conclusions about ways of issuing of the most effective protection of property rights of the parties of economic relations.

Keywords: economic relations, property rights, right on profits, right on receiving of part of property, economic rights.

УДК 347.19

І. М. Капталан

ПОНЯТТЯ НЕПІДПРИЄМНИЦЬКИХ ТОВАРИСТВ

Дослідження непідприємницьких товариств набуває особливої актуальності, оскільки непідприємницькі товариства як юридичні особи стали способом втілення певних економічних, політичних та соціальних інтересів держави, громадян та різних соціальних груп. Упродовж останніх років в Україні прийнято значну кількість нормативних актів, які визначають правовий статус окремих видів юридичних осіб.

Причина недосконалості законодавства прямо пов'язана з недостатньою розробленістю наукової концепції і теоретичної моделі досліджуваного правового інституту.

Відсутність теоретико-правової концепції побудови системи організаційно-правових форм непідприємницьких юридичних осіб впливає на необхідність детального звернення до даної теми.

Сьогодні вивчення поняття непідприємницьких товариств набуває особливої актуальності, зокрема враховуючи закріплення в ЦК положення про створення юридичних осіб приватного права тільки в тих організаційно-правових формах, які визначені в законі. В зв'язку з цим перед цивілістикою постає завдання щодо необхідності вдосконалення законодавчих актів, які визначають правовий статус непідприємницьких товариств та розробки концепції законодавчого закріплення.

Враховуючи вищезазначене, можна стверджувати, що тема є актуальною як з точки зору теорії цивільного права, так і для вироблення пропозицій щодо вдосконалення цивільного законодавства й рекомендацій стосовно його практичного застосування.

Метою роботи є вивчення, проведення порівняльного аналізу поняття непідприємницьких товариств, формулювання науково-теоретичних пропозицій щодо закріплення єдиного поняття в законодавстві.

Для досягнення поставленої мети були поставлені такі завдання: проаналізувати наукові підходи щодо визначення поняття непідприємницьких товариств, з'ясувати стан правового регулювання непідприємницьких товариств на сучасному етапі.

Об'єктом дослідження є цивільно-правові відносини, що складають зміст організаційно-правової форми юридичних осіб приватного права, а саме непідприємницьких товариств.

Предметом дослідження є наукові погляди, ідеї, концепції і теорії, нормативно-правові акти України та практика їх застосування, зарубіжне законодавство щодо поняття непідприємницьких товариств.

Для проведення дослідження даного питання використовувалися такі методи в їх сукупності: діалектичний, історичний, формально-логічний, системно-структурний, порівняльний.

Теоретичну основу становлять наукові праці українських і російських вчених-юристів у галузі теорії та права, цивільного права дореволюційного, радянського й сучасного періодів.

Для того щоб вступати в цивільні відносини і бути їх суб'єктами, організації наділяються статусом юридичної особи. Передбачаються цивільна правоздатність та дієздатність юридичної особи. ЦК розмежовує юридичних осіб приватного права та юридичних осіб публічного права. Такий розподіл залежить від порядку їх створення. Відповідно, юридична особа приватного права створюється на підставі установчих документів, які викладаються письмово і підписуються всіма учасниками (засновниками). Установчим документом товариства є затверджений учасниками статут або засновницький договір між учасниками. Щодо юридичної особи публічного права, то вона створюється розпорядчим актом Президента України, органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування.

Юридичні особи можуть створюватися у формі товариств, установ. Встановлено, що товариством є організація, створена шляхом об'єднання осіб (учасників), які мають право участі у цьому товаристві. Також юридична особа може бути створена в іншій формі, встановленій законом. Новим є те, що товариство може бути створене одноособово.

Товариства поділяються на підприємницькі та непідприємницькі.

Характеризуючи юридичні особи, ми, як правило, звертаємо увагу на загально прийнятий поділ. Розподіл організацій на підприємницькі та непідприємницькі проведено у ст. ст. 84, 85 ЦК України [1, 156].

У більш ранніх вітчизняних цивільних кодексах такий поділ був відсутній: ні Цивільний кодекс 1922 р., ні Цивільний кодекс УРСР 1964 р. [2; 3] не поділяли юридичні особи на підприємницькі та непідприємницькі.

Необхідність класифікації юридичних осіб «диктується ще й потребами виключення нерідких, на жаль, ситуацій, в яких державні органи або благодійні та громадські організації беруть участь у комерційній діяльності, пов'язаній з великим підприємницьким ризиком, при цьому часто не володіючи необхідним майном і належною мірою відповідальності» [4, 243]. Аналіз даної класифікації юридичних осіб пов'язаний з видами діяльності юридичних осіб та цілями.

Не зупиняючись на детальному аналізові юридичної особи в римському праві, слід відмітити таке, в римському праві відмінності цілей створення юридичних осіб помічали в тому, що одні юридичні особи створюються тільки для задоволення власних потреб засновників, інші — для досягнення певних суспільно корисних, альтруїстичних цілей [5, 38].

Подібний поділ юридичних осіб був відомий не лише римському приватному праву: «...в середньовічній Європі у майновому обігу брали участь не тільки комерційні юридичні особи (товариства, корпорації, компанії тощо), але і некомерційні (установи, інститути тощо)» [6, 66]. У дореволюційній Росії (щоправда, лише у проектах Цивільного уложення) передбачалася можливість відмінних від торговельних організацій приватних установ з правами юридичної особи (лікарні, богадільні, училища, музеї, публічні бібліотеки), які могли бути створені виключно з метою благодійності, сприяння освіті, народному здоров'ю, або іншій загальнокорисній меті [6, 86].

Відповідно до п. 1 ст. 50 ЦК РФ комерційні організації — це організації, що переслідують отримання прибутку як основну мету своєї діяльності, тоді як некомерційні організації не ставлять перед собою мету одержання прибутку і не розподіляють отриманий прибуток між учасниками. Першим і, ймовірно, основним критерієм відмежування комерційних організацій від некомерційних є те, що чи маємо мету отримати прибуток; другим — питання розподілу прибутку між учасниками [7, 123].

Некомерційні організації можуть створюватися для досягнення соціальних, благодійних, культурних, освітніх, наукових та управлінських цілей, з метою охорони здоров'я громадян, розвитку фізичної культури і спорту, задоволення духовних та інших нематеріальних потреб громадян, захисту прав, законних

інтересів громадян і організацій, вирішення спорів і конфліктів, надання юридичної допомоги, а також в інших цілях, спрямованих на досягнення суспільних благ [8, 10].

ЦК України згідно зі ст. 83 поділяє поняття «юридична особа» на два поняття за ознакою наявності чи відсутності учасників юридичної особи: якщо юридична особа має учасників (тобто якщо є особа або особи, яким належать правомочності на участь в управлінні даною юридичною особою), то це — товариство, якщо юридична особа не має учасників — то це установа.

Поняття «товариство», в свою чергу, ЦК України (ст. ст. 84, 85) поділяє на два поняття за ознакою наявності чи відсутності в учасників товариства корпоративного права на отримання певної частки прибутку (дивідендів): товариство, яке здійснює підприємницьку діяльність з метою одержання прибутку та наступного його розподілу між учасниками, є підприємницьким товариством, товариство, яке не має на меті одержання прибутку для його наступного розподілу між учасниками, є непідприємницьким товариством.

Оскільки установа не має учасників, то вона не може розподіляти прибуток між учасниками, але за загальним правилом ст. 86 ЦК України може, як і непідприємницьке товариство, здійснювати підприємницьку діяльність.

ГК України (ч. 1 ст. 167) містить невичерпний перелік корпоративних прав: правомочність на участь в управлінні господарською організацією, отримання певної частки прибутку (дивідендів) даної організації та активів у разі ліквідації останньої відповідно до закону, а також інші правомочності, передбачені законом та статутними документами. Разом з тим ГК України, на відміну від ЦК України, не використовує корпоративних прав як ознак для поділу поняття «підприємство» на комерційні та некомерційні. Натомість ГК України містить визначення поняття господарської комерційної діяльності (підприємництва) у главі 4 та поняття некомерційної господарської діяльності (некомерційного господарювання) у главі 5. Згідно зі ст. 42 ГК України підприємство — це самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку. Згідно з ч. 1 ст. 52 ГК України некомерційне господарювання — це самостійна систематична господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання, спрямована на досягнення економічних, соціальних та інших результатів без мети одержання прибутку.

Таким чином, ГК України використовує в якості ознаки для поділу вказаних вище понять наявність чи відсутність мети одержання прибутку (який, звичайно, може бути одержаний і без наявності такої мети, як побічний результат), а не наявності чи відсутності можливості розподіляти прибуток між учасниками (чи сплати суми прибутку або його частини єдиному учаснику).

Тому поняття «комерційні підприємства» та «некомерційні підприємства» не є тотожними поняттям «підприємницькі товариства» та «непідприємницькі товариства» [9].

Натомість В. В. Залеський визначає, що «поняття «комерційна організація» рівнозначне поняттю «підприємницька організація», точно так само як термін «підприємницька діяльність» ідентичний терміну «комерційна діяльність». У широкому сенсі слова будь-який підприємець є комерсантом. Саме таке поняття комерційної діяльності і комерсанта закладено в торгових кодексах ряду держав. Так, ст. 1 Французького торгового кодексу визначає: «Комерсантами є особи, які здійснюють торговельні угоди в процесі здійснення своєї звичайної професії» [10].

На відміну від підприємницьких товариств (ст. 84 ЦК України) непідприємницькими є товариства, які не мають на меті одержання прибутку для його наступного розподілу між учасниками. Як правило, такі організації створюються з метою провадження екологічної, оздоровчої, аматорської, спортивної, культурної, освітньої, наукової та іншої діяльності. Вказане визначення непідприємницького товариства не виключає можливість отримання такими організаціями коштів або майна, які надходять таким організаціям, від проведення їх основної діяльності, від передання майна в оренду тощо. Станом на листопад 2010 року законодавство України передбачає можливість створення 21 виду непідприємницьких товариств.

Правове регулювання таких юридичних осіб, як громадські та релігійні організації, політичні партії, професійні та творчі спілки, самоврядні організації, адвокатські об'єднання, організації роботодавців та ін., метою яких є задоволення громадських та духовних потреб людей, робиться висновок, що такі юридичні особи відносяться до однієї організаційно-правової форми юридичних осіб приватного права, оскільки спільними ознаками для них є те, що їх члени не мають ні об'єктів права власності, ні інших майнових прав чи обов'язків у товаристві та не несуть відповідальності за зобов'язаннями юридичної особи.

При цьому слід відрізнити поняття непідприємницького товариства від неприбуткових установ і організацій, що визначаються Законом України «Про оподаткування прибутку підприємств» [1, 156].

Неприбуткова організація — це самостійно господарюючий суб'єкт, який має права юридичної особи і здійснює діяльність, передбачену установчими документами, має самостійний баланс, поточні рахунки в установах банків, печатку.

Необхідною умовою для отримання організаціями статусу неприбуткових є включення їх до Реєстру неприбуткових організацій і установ. Згідно з п. 4.1 наказу [11] при включенні неприбуткової організації в базу реєстру їй присвоюється ознака неприбуткової організації.

У статті вирішено питання визначення поняття непідприємницьких товариств. Вирішення цього питання знайшло своє втілення у таких висновках:

1. Непідприємницькі товариства — це товариства, які не мають на меті одержання прибутку для його наступного розподілу між учасниками.

2. Непідприємницькі товариства, некомерційні товариства — необхідність визначення єдиного терміна для усунення термінологічної плутанини.

Література

1. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України. У 2 т. Т. 1 / за ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової, В. В. Луця. — 2-ге вид., переробл. і допов. — К. : Юрінком Інтер, 2006. — 831 с.
2. Хрестоматія з історії держави і права України : навч. посіб. для студентів юрид. спец. вищ. навч. закл. / уклад.: В. Д. Гончаренко, О. Д. Святоцький ; за ред. В. Д. Гончаренка. — 3-тє вид., переробл. — К. : Вид. дім «Ін Юре», 2003. — 800 с.
3. Харитонов Є. О. Цивільний кодекс України : наук.-практ. комент. / Є. О. Харитонов. — Х., 2001.
4. Беляев К. П. Состояние и перспективы законодательства о некоммерческих организациях // Арбитражные суды: теория и практика правоприменения : сб. ст. к 75-летию Государственного арбитража — Арбитражного суда Свердловской области / отв. ред., сост.: И. В. Решетникова, М. Л. Скуратовский. — Екатеринбург : Ин-т частного права, 2006.
5. Беляев К. П. О делении юридических лиц на коммерческие и некоммерческие в гражданском законодательстве // Актуальные проблемы гражданского права / под ред. С. С. Алексеева ; Исслед. центр частного права. Урал. филиал, Рос. шк. частного права. Урал. отд.-нис. — М. : Статут, 2000.
6. Козлова Н. В. Понятие и сущность юридического лица. Очерк истории и теории : учеб. пособие / Н. В. Козлова. — М. : Статут, 2003.
7. Вербицкая Ю. О. О делении организации на коммерческие и некоммерческие // Корпорации и учреждения : сб. ст. / отв. ред. М. А. Рожкова. — М. : Статут, 2007.
8. Сумской Д. А. Статус юридических лиц : учеб. пособие для вузов / Д. А. Сумской. — М., 2006.
9. Про деякі питання практики застосування норм Цивільного та Господарського кодексів України : інформ. лист. від 7 квіт. 2008 р. № 01-8/211 / Вищий господарський суд України.
10. Залесский В. В. Создание и деятельность коммерческих организаций // Право и экономика. — 1998. — № 1.
11. Про затвердження порядку визначення структури ознаки неприбуткової установи (організації) : наказ ДПА України від 3 лип. 2000 р. № 355.

Анотація

Капталан І. М. Поняття невідприємницьких товариств. — Стаття.

Стаття присвячена правовому аналізу та характеристиці поняття невідприємницьких товариств у цивільному законодавстві України.

Ключові слова: юридичні особи, невідприємницькі товариства, підприємницькі товариства, неприбуткові організації, комерційні підприємства, некомерційні підприємства.

Аннотация

Капталан И. М. Понятие предпринимательских обществ. — Статья.

Статья посвящена правовому анализу и характеристике понятия непредпринимательских обществ в гражданском законодательстве Украины.

Ключевые слова: юридические лица, непредпринимательские общества, предпринимательские общества, некоммерческие организации, коммерческие предприятия, некоммерческие предприятия.

Summary

Kaptalan I. M. The Concept of Entrepreneurial Companies. — Article.

The article is devoted to legal analysis and characterization of the concept of non-profit organization in the civil legislation of Ukraine.

Keywords: entities, non-profit organization, business community, nonprofit organizations, businesses, non-profit enterprise.